

Юрій Музика

Д. Л. МОРДОВЕЦЬ І ЧЕРНІГІВЩИНА

Стаття присвячена перебуванню Д. Л. Мордовця – письменника, історика, етнографіста і публіциста – на Чернігівщині, про яку він уперше дізнався від сімейства Костомарових. Дружина М. І. Костомарова Аліна Леонтіївна мала маєток в с. Дідівці Прилуцького повіту, куди подружжя майже щорічно влітку виїздило на відпочинок. Сюди в 1883 році був запрошений Данило Лукич, про своє враження від перебування в Дідівцях він написав у нарисі «Під небом України».

Ключові слова: Україна, Прилуки, Дідівці, листи, літописи, козацтво, народні звичаї, обряди.

Данило Лукич Мордовець, письменник, історик, державний і громадсько-політичний діяч, народився 7 грудня 1830 року в українській слободі Данилівці Усть-Медведицького округу Обл. війська Донського, на північному сході донської козачої землі, в сім'ї управителя поміщицьким маєтком Луки Андрійовича Мордовця-Сліпченка, який ще до народження сина викупився з кріпаків, змінив своє прізвище, надавши йому російського звучання – Мордовцев. Дід Данила служив сотником козацького війська і, втягнутий у політичні пристрасті, втік з України на Дон, де потрапив незабаром у кріпацтво. Як сотник був людиною грамотною і навіть збирав старовинні книжки [1, с. 5]. Ще більш загадковою була постать прадіда Данила – людини, наближеної до гетьмана Мазепи, котра, за сімейними переказами, тривалий час зберігала архів з таємними документами, що мали безпосереднє відношення до «бунтівного» гетьмана. Як зазначав старший брат Данила, Андрій Лукич, архів цей було вилучено в діда і спалено, щоб не робити його небезпечним надбанням нащадків [2, с. 226].

Після закінчення Усть-Медведицького окружного училища чотирнадцятирічним юнаком Данила відвезли в Саратов, де його зразу прийняли в другий клас гімназії. Хлопець виявився настільки здібним і стараним, що відразу виділився з оточення своїх однолітків. На другий навчальний рік, при переході з третього в четвертий клас, йому дали «за успіхи» нагороду 1-го ступеня – похвальний лист і книгу («Лексикон»). І з цього часу, як свідчать архівні документи, він переходив з класу в клас з нагородами щорічно аж до закінчення в 1850 р. гімназії [3, с. 923].

З відзнакою він закінчив у 1854 р. історико-філологічний факультет і Санкт-Петербурзького університету, зі званням кандидата і нагородою – золотою медаллю за дисертацію на тему: «Про мову Руської правди». Повернувшись до Саратова, Данило Лукич активно включився в літературну діяльність. Значною мірою цьому сприяло перебування в Саратові М. І. Костомарова, який після розгрому Кирило-Мефодіївського братства відбував там заслання. Крім того, варто зазначити, що від природи наділений неабиякими літературними здібностями, Данило Лукич ще під час навчання в гімназії писав вірші, нариси, оповідання і навіть на прохання викладачів робив переклади народних пісень та казок латиною у віршованій формі.

Працюючи в Саратові, Д. Мордовець вже у своїх перших творах виступає гарячим поборником української мови та її права на самостійне існування і широке вживання. У пору розквіту його як історика і публіциста, перш за все, характерною залишалася тематика історичних подій, життя народних мас, їх хвилювання і протести. На фоні традиційних для офіційних істориків зображень «подвигів» і «мудрих» начинань

© Музика Юрій Володимирович – аспірант кафедри українознавства, політології і соціології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка.

царів, вельмож і полководців дослідження Д. Мордовця забезпечували йому успіх і надзвичайну популярність. Достатньо згадати, що на день святкування 50-річчя творчої діяльності письменника всім учасникам вручили список літературних творів, яких, за підрахунком його видавця П. Перевозникова, виявилось понад 129 урочистих томів [7, с. 951].

Про Чернігівщину як давній куточок історичної української землі Данило Лукич вперше дізнався від сімейства Костомарових. Дружина історика – Аліна Леонтіївна – мала маєток в с. Дідівці Прилуцького повіту, куди подружжя майже щорічно виїздило влітку на відпочинок. З того часу бажання побувати в цьому чудовому історичному краї не покидало Д.Л. Мордовця, про що свідчать його листи до Костомарових та інших мешканців Чернігова. В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України знаходиться 47 листів, пов'язаних з перепискою Данила Лукича (ф. 21, 22, 63, 105, 170, 209), в яких він з 1867 по 1886 роки повідомляв про своє бачення процесів суспільно-політичного життя, літературну діяльність та бажання побувати на Чернігівщині.

Так, 18 травня 1881 р. Д.Л. Мордовець писав листа в с. Дідівці Прилуцького повіту – маєток Костомарових (Аліни Леонтіївни і Миколи Івановича) зі своєї подорожі: «Я борознив фіолетові хвилі Середземного моря, любувався і благоговів перед троянськими пагорбами, зворушливо ступав на землі, де стояв священний Іліон, був на батьківщині Гомера... А вчора бродив по берегу Ніла, в садах Хевида, під пальмами і кіпарисами... Сьогодні їду в Каїр – до пірамід, а там – в Яффу, в Іерусалим. Дихаю повітрям Африки» [4, с. 211].

Подібні листи періодично надходили в Дідівці упродовж всієї мандрівки. У них передбачалося, що Д. Мордовець, повертаючись додому, заїде в Дідівці, де подружжя Костомарових перебувало влітку 1881 року. Та, як видно з подальшої переписки, цього не сталося, бо Данило Лукич надовго затримався у своїй подорожі і поспішав на службу до С.-Петербурга.

В одній із своїх відповідей на листи в Дідовці дружина М.Костомарова писала: «Ми всі були у великому занепокоєнні і навіть у тривозі відносно Вас, стежили за вами упродовж всієї мандрівки, засвоювали собі із Ваших листів частину вашого враження – і чекали, чекали нових листів, але після Іерусалима, на жаль, загубили Вас із виду і стали турбуватися, і всілякі гадки гадати» [4, с. 203].

1882 року Д.Л. Мордовець здійснив таки свою мрію – під час подорожі по Закавказзю піднятися на гору Арарат. Мандрівка не пройшла безслідно. Він тяжко захворів (запалення легень) і тільки завдяки турботам відомого в Санкт-Петербурзі лікаря Д.І. Кошлякова вижив. Стан здоров'я вимагав подальшого відновлення, і лікар рекомендував курорт Ментон на південному узбережжі Франції.

Данило Лукич, послухавши Д.І. Кошлякова, через усю Європу здійснив поїздку до знаменитого курорту, враженнями від якої поділився опісля у своїй книзі «Из прекрасного далека» (1884 р.). У Ментоні він познайомився і потоваришував з поетом В. Жемчужниковим та іншими визначними історичними постатями, про що писав у своїх листах до Костомарових.

Знаючи, що стан здоров'я М.І. Костомарова з кожним роком гіршає, Данило Лукич у листі від 4 березня 1883 р. писав: «Дорогий, глибоко поважний Миколо Івановичу, незмінний друг і товариш у цьому печальному і прекрасному житті! Як я радий був одержати сьогодні Вашого листа, живо нагадавши мені Вас, а з Вами – стільки картин, стільки незабутніх епізодів із нашого життя, стільки думок і почуття, пережитих нами разом у час майже тридцятирічного знайомства» [4, с. 212].

Повертаючись з Ментону, як зазначає відомий дослідник творчості Д. Мордовця В. Момот, навесні 1883 р. письменник відвідав Костомарових у Дідовцях і недавніх своїх знайомих Тарновських у Чернігові: «Так він уперше познайомився зі справжньою Україною і був нею зачарований» [5, с. 211].

А ось як писав, повертаючись з Ментону, про своє враження від поїздки Україною Данило Лукич: «...Через Відень, Краків, Львів і Броди я потрапив у саме серце України – Київ... Професор Д.І. Кошляков, посилаючи мене в Ментон, поставив обов'язкову умову, щоб я не повертався зразу в Санкт-Петербург, а провів десь на півдні Малоросії.

Дізнавшись про це, Костомарови (Аліна Леонтіївна і Микола Іванович) запросили мене у свій маєток, у Полтавську губернію, верстах у чотирьох від Прилук... До них я і мав їхати з Києва. Я виїхав 2-го травня» [6, с. 512].

У своєму нарисі «Під небом України» Данило Лукич ділився своїми споминами від перебування на українській землі. У Дідівцях він гостював до 3 липня, тобто рівно два місяці. Яке ж враження справило на нього це перебування? Поїздка з Києва до Ніжина відбулася залізницею. Із вікон вагона він уважно придивлявся до навколишнього середовища, звернувши увагу на невеличкі групи людей з торбами за плечима, в основному жінок і дівчат, які йшли в бік Києва. То були селяни-богомольці. «На прощу», – зрозумів він. Так було і колись, за часів турецької неволі, Запоріжжя, чумакування, в інші тяжкі години в українських землях, – згадував історію письменник. «У Ніжині закінчився мій рейковий шлях, і я мусив звернути праворуч і їхати півднем на південь у напрямку Прилук», – пише автор [6, с. 513].

Далі знайомство з Чернігівщиною відбувалося з допомогою візниць. Тут перед Д. Мордовцем постала чарівна поліська природа з її квітучими левадами, пшеничними полями і буряковими плантаціями. Обабіч шляху тягнулися високі, старі, самотні верби і ветхі велетенські тополі – самотні вартіві, що оберігали історичний шлях цієї стародавньої землі.

У дорозі супутників застала ніч. «Місяць світив ясно і кидав фантастичні відблиски на білі хатки, і на темну зелень, і з'являлися фантастичні тіні від цих хаток, тополь, верб і вишневих садочків. У свою чергу уява надавала цим нічним картинам щось чарівне, казкове. Ночувати довелося в Прилуках» [6, с. 515]. У нарисі автора значне місце займає характеристика Прилук як маленького, скромного українського містечка, яке має своє історичне минуле і в цьому минулому – своя доля поезії. Д. Мордовець згадує прилуцьких полковників Горленків, протопопа Сімеона Адамовича, Якова Лизогуба, Івана Романовського, Івана Мазепу, про яких «неодноразово читав у літописцях, цих безсмертних поминальниках України» [6, с. 516].

Зі сходом сонця виїхали з Прилук. До самих Дідівців шлях лежав серед розкішної зелені, між хаток і вишневих садочків. Про Дідівці і своє перше враження Д. Мордовець пише: «А он з-під гори йде мені назустріч довга алея старих, велетенських тополе. Із-за тополь то там, то тут видніється житло. Це Дідівці. Он зелена криша садиби, надвірних будівель, верхівка церкви – все тоне в зелені, а зелень сама тоне в бліднорозовій тині квітучих яблунь, груш, вишень... У воротах садиби, широкий двір якої заріс свіжою, осяйною зеленню, мене зустрічають дружні обійми».

Про своє перше враження від М.І. Костомарова в Дідівцях автор пише: «З веранди, протягуючи руки наче Моїсей перед Чорним морем, сховавши старець України. Ветхі ноги ледве держать, «очі не добачають»... А яким же він був двадцять років назад!» [6, с. 517]. Далі у своєму нарисі Данило Лукич подає в основному все побачене, пережите і закарбоване в пам'яті саме в Дідівцях. Чудовий сад, алейки й доріжки, усе село, що потопав в зелені, і навколо лунають багатоголосі мелодії українських пісень. Співають, наголошує автор, «переважно українки, співають в полі, за роботою, після роботи, коли йдуть на обід чи вечерю. Пісня – це їх подих, відпочинок, сила в роботі і радість» [6, с. 518].

Особливо вразила Данила Лукича прилуцька «вулиця». Так називали звичай, коли денні польові і городні роботи закінчені, корови подоєні, домашні справи завершені – і молодь поспішала на «вулицю», яка розпочиналася увечері і закінчувалася інколи за північ. Збиралася вона за селом або в самому селі, на просторому місці. «Вулиця» полягала, головним чином, у співах хором як дівчат, так і хлопців, молодіжних іграх, улаштуванні гойдалок, танцях під народні інструменти та гармонію. «Я отримував глибоке задоволення – сидіти увечері на балконі і прислуховуватися до цієї дивної мелодії української «вулиці», у той час, коли в найближчих куцах на всі лади заливалися солов'ї, а на низинах, по левадах і берегах річки Удай, тягнули свою безкінечну і незвичайно гармонійну мелодію хори жаб, з яких теж йшла своя «вулиця» [6, с. 531].

Сільська молодь з повагою ставилася до сімейства Костомарових і їхнього гостя. Їх часто запрошували на святкування урочистих подій, пов'язаних з народними звичаями та гуляннями. В останньому розділі свого нарису Д. Мордовець писав про

святкування «Віхи» та «Купала», яких не знають в центрі Росії. «Віху» улаштовують у ніч напередодні Трійці і святкують увесь наступний день, а інколи і більше. Данило Лукич уперше був присутній на такому дійстві і уважно спостерігав за процесом творення. Спочатку молодь розбрелась по селу в пошуках високих жердин для «Віхи», квітів для гірлянд і вінків, різної зелені, паклі для мотузок. Все це потрібно було за старовинним звичаєм красти по дворах селян під прикриттям ночі.

«І ось усі необхідні матеріали знесені на площу – дві великі жердини, які потрібно було зв'язати в одну мало не десятисаженну «Віху», зелень, клоччя, лопати для копання ями. Почалося плетіння гірлянд із зелені, зв'язування жердин, прядіння вірвовок із клоччя – і все це дружно, весело, зі сміхом, з жартами... Дівчата плели та зв'язали гірлянди, парубки зв'язували жердини та копали яму. Яму викопали глибоку, що з неї не видно було навіть самого копальника» [6, с. 533].

Коли все було готове: яма викопана, «Віха» зв'язана і перевита зеленню, колесо, що закріплене на верху жердини, обвите гірляндами і квітами, спільне творіння дружно підняли і встановили нижнім кінцем у яму. Міцно закріплена, «Віха» гордо виділялася в темноті своєю величчю. Навколо неї розпочалися танці і хороводи. Усе це нагадало Данилу Лукичу танці навколо Перуна і язичницьку месу.

Запам'ятався Д. Мордовцю ще одно свято в Дідівцях – Івана Купала. Відбулося воно 23 червня напередодні рідзв Івана Предтечі. У селі відзначали його на Бакумовій горі. Як і перед «Віхою», «панів» завчасно запросила молодь села. Коли запалали вогні на горі, Костомарови з гостем вирушили в путь. «Ніч була темна, безлунна, але тиха і тепла. У зв'язку з темнотою, нашого поважного історика вели під руки, наче архіерея. Солов'ї й жаби вже припинили свої весняні концерти, і тільки здалеку стогнав у темряві вип-«бугай» птаха да коростелі десь відбивали темп своїми дзвінкими голосами» [6, с. 534].

З гори стало видно, що вогні горіли всюди, не тільки в селах, але і під Прилуками. «Така чудова картина можлива тільки в Малоросії», – промовив Микола Іванович. На самій вершині гори, в неглибокій улоговині яскраво палав великий сніп соломи. Навколо вогнища в мальовничому безладі юрмилися парубки і дівчата. Поряд лунали жваві розмови та веселий сміх. Суть гри полягала в тому, щоб успішно перестрибнути через вогонь. Були як успішні, так і невдалі стрибки. Не обійшлося без обпалених брів, ніг і обличчя. Та молодь продовжувала біснуватися навколо вогнища. «Пани» підтримали молодь. Про себе Д. Мордовець пише: «Я теж визнав себе зобов'язаним принести мої ноги в жертву Перуну і Дажбогу і скавав через вогонь не гірше любого парубка» [6, с. 536].

Усі гості, крім Миколи Івановича, який, зіславшись на свій недуг, не брав участі в стрибках через вогонь, задоволені своєю участю і побаченим пізно поверталися додому. Для Данила Лукича ранок був таким же чарівним, як і ніч. Незважаючи на те, що на Бакумовій горі виднілися чорні місця, де вночі горіли купальські вогні, українські «чари», здавалося, продовжували носитися в повітрі. Під враженням побаченого і пережитого Данило Лукич, подумки звертаючись до суспільно-політичного життя в українських землях, пише: «Сумно, однак, думати, що північний вітер, холодне віяння якого стає помітно відчутним в останню чверть нашого сторіччя під теплим небом України, може внести зупиняючу вільний ріст стужу в природу і душу українця. Хай якнайкраще живе в нас надія, яка переходить в упевненість, що народи з багатою історією в їх минулому і своєрідною культурою і творчістю духу в сучасному – у майбутньому не зазнають печальної участі....» [6, с. 537]. З липня 1883 р. в чудову місячну ніч Данило Лукич з найкращими побажаннями в дорогу залишав поетичну українську землю, повертаючись в С.-Петербург.

На жаль, нам не вдалося підтвердити джерелами версію В.Момота про те, що, перебуваючи в Дідівцях, Данило Лукич відвідач Чернігів і зустрічався зі своїми знайомими Тарновськими. Натомість завдяки листуванню з відомими діячами українського історико-літературного процесу другої половини XIX ст., які проживали в Чернігові, ми маємо можливість з'ясувати характерні риси та особливості життя і творчості обраної нами непересічної особистості письменника та історика.

Так, тісні зв'язки поєднували Данила Лукича з Борисом Грінченком, який, від-

давши дванадцять років справі народної освіти, став письменником, вченим, громадсько-політичним діячем і активним борцем за українське національне відродження.

Як до визначного знавця української літературної мови звертався до нього Д. Мордовець з проханням літературного редагування та видання своїх творів українською мовою, в тому числі історичної праці «Сагайдачний».

В одному зі своїх листів (від 29 лютого 1884 р.) Борис Дмитрович пропонував авторові видати його працю в Галичині [7, с. 1].

У Чернігівському обласному державному архіві зберігається 15 листів Б. Грінченка до Д. Мордовця, написаних з 1884 по 1896 роки, в тому числі безпосередньо з Чернігова, де Борис Дмитрович працював у губернській земській управі, три листи. У першому з них, від 15 березня 1894 р., мова йде про заснування в С.-Петербурзі «Товариства імені Т.Г.Шевченка», до складу якого поряд з Д. Мордовцем входили В. Тарновський, М. Кропивницький, М. Старицький, Д. Яворницький та ін. Б. Грінченка особливо зацікавило повідомлення про те, що Товариство, відповідно статуту, видаватиме книги та організовуватиме школи для вивчення української мови [7, с. 20]. Другий лист від 28 вересня 1895 р. про дату вшанування 25-річчя літературної і театральної діяльності М. Кропивницького. Б. Грінченко цікавився порядком, присутніми та характером привітання ювіляра [7, с.21]. Третій лист від 21 березня 1896 р. У ньому Б. Грінченко повідомляє Д. Мордовця про те, що в Чернігові він розпочав видавничу діяльність. Як зазначається в листі, «друкувати книжки для народу та й для «панів», втім, для «панів» тільки інколи, а найбільш для народу». До однієї з книжок він включив оповідання Данила Лукича «Дзвонар», а ще друкує книжечку «Криничка» для дітей. Лист завершується запрошенням до співробітництва та повідомленням про те, що друкується другий том із трьохтомника Б. Грінченка «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседских с ней губерниях» [7, с. 22-23].

Важливу інформацію щодо літературної спадщини Д. Мордовця і Чернігівщини подає П. Стебницький, письменник, публіцист і громадсько-політичний діяч, в часописі «Украина» у № 9 за 1907 рік, у статті «З архіву Д.Л. Мордовця» [8, с. 285]. Виявляється, що після смерті Данила Лукича, коли розпечатали недоступні навіть близьким родичам архіви (поки не скінчилася формальна спроба зі спадщиною небіжчика) постало питання, як дати лад матеріалам, що зберігалися у нього.

Спочатку весь той архівний матеріал поділили на дві частини: загальноросійського та українського змісту. З другої частини виділили все, що стосується української літератури й мистецтва та пов'язаним з ними іменем Данила Лукича, адресували його в дарунок Чернігівському музею В. Тарновського. Всю іншу літературу українською мовою віддали бібліотеці «Товариства імені Т.Г. Шевченка» в С.-Петербурзі, де Д. Мордовець був заступником голови, для допомоги студентам вищих навчальних закладів Південної Росії [8, с. 285].

Вважалося, що Чернігівський музей, діставши подаровані йому речі, розмістить їх так, щоб вони утворили окремий відділ, в якому б можна побачити і зрозуміти роль Д. Мордовця в українському літературному русі. Серед книг для музею були такі, що мали на той час вже бібліографічну цінність і старі видання й альманахи письменників: А. Корсуна, А. Метлинського, М. Максимовича, Б. Тополі, І. Карпенка та ін. Значна частина книжок була з автографами. Та найбільшу цінність мали, звичайно, рукописи. До них перш за все належали шість невеличких альбомів-зшитків. У ці альбоми Д. Мордовець вписував твори українських письменників з друкованих і рукописних оригіналів, прикрашаючи окремі сторінки малюнками та орнаментами.

Зшитки супроводжуються приписками Д. Мордовця про те, звідки він брав ці твори, і якщо то були сумнівні рукописи, то зазначалося «З оригіналом не ручаюсь». У передмові до шостого зшитку автор наголошує на важливості української мови як для спілкування, так і для літературної творчості: «Хороша вона настільки, наскільки хороше всяке творіння Боже, не створене, не беззечене чужоземщиною, незаплямоване ганьбою пригноблення... вона чиста, як чиста вода, що переливається в яскравому джерелі» [8, с. 290].

Отже, аналіз змісту книжного зшитку дає підстави стверджувати, що вони були предметом становлення творчої лабораторії письменника. На творах, занесених до

них, Д. Мордовець вчився теорії і практики літературної справи. Якщо до цього додати, що вірші часто потрапляли до зшитків прямо з авторських рукописів, то вони тією чи іншою мірою характеризували уподобання молодого літератора. Про те, що зшитки робилися Данилом Лукичем в молоді роки, свідчить і хронологія самих записів.

У контексті зазначеного нами здійснена спроба простежити, як з'явилася визначена комісією спадщина Д. Мордовця на Чернігівщині. З'ясувалося, що навесні 1907 р. матеріали надійшли до Музею українських старожитностей В. Тарновського як пожертва від онуки Данила Лукича Н.І. Пальчикової [10]. Книга пожертвувань, в яку були занесені ці матеріали, не збереглася. У 1948 р. матеріали Д. Мордовця занесені в інвентарну книгу за №Ал-526, на них було складено колекційний опис №39, до якого увійшло 489 одиниць зберігання. Крім архіву Д. Мордовця, сюди були помилково занесені матеріали з колекції В. Тарновського і щоденник Шишацького-Глліча, книжка Л. Глібова, світлини М. Садовського, М. Заньковецької, М. Драгоманова. Всього 12 од. Архів Данила Лукича нараховував 477 од.

Згідно з розпорядженням Комітету зі справ культурно-освітніх установ УРСР від 19 березня 1949 р. за №1459/4 архівні матеріали Д. Мордовця в кількості 338 одиниць були передані Чернігівському літературно-меморіальному музею М.М. Коцюбинського. Акт видачі №3 від 7 квітня 1949 р. У Чернігівському обласному історичному музеї залишилося 139 одиниць. Після передачі матеріалів Данила Лукича музею М.М. Коцюбинського інвентарний номер Ал-526 був погашений, 110 одиниць серпнем 1948 р. були записані за інв. №№ Ал-606 – 9 од., 687 – 12 од., 691 – 1 од., 692 – 3 од., 694 – 2 од., 701 – 1 од., 702 – 4 од., 703 – 12 од., 707 – 4 од., 708 – 22 од., 709 – 8 од., 710 – 2 од., 713 – 2 од., 717 – 2 од., 718 – 1 од., 725 – 1 од., 726 – 1 од., 727 – 1 од., 728 – 1 од.

Зі 110 одиниць актом від 22 червня 1953р. з фондів Чернігівського обласного історичного музею до Чернігівського обласного архіву МВС було вилучено 19 листів до Д. Мордовця: інв. № Ал-690 – 12 листів Б. Грінченка: Ал-692 – 3 листи М. Грушевського, Ал-707 – 4 листи М. Вороного. Всього 19 одиниць. Залишилося в ЧОІМ – 91 одиниця. Друга частина матеріалів Д. Мордовця з погашеного інвентарного номера Ал-526 у кількості 29 од. була записана у 1986 р. до інв. № Ад-1933 (колекційний опис №225), при тому кількість одиниць збільшилась за рахунок детального опису предметів: Ад-1933/14 – 1 од., /11 – 1 од., /16 – 2 од., /12 – 1 од., /17 – 2 од., /15 – 1 од., /8 – 6 од., /9 – 9 од., /13 – 1 од., /10 – 1 од., /21 – 1 од., /20 – 55 од., /22 – 9 од., /18 – 24 од., /7 – 18 од., /2 – 1 од., /113 – 1 од., /93 – 1 од., /6 – 1 од., /3 – 1 од. Всього 137 одиниць. Отже, в Чернігівському обласному історичному музеї ім. В.В. Тарновського зберігається 228 одиниць матеріалів Д. Мордовця, в основному рукописи, епоси, рецензії, світлини тощо [11].

Таким чином, на Чернігівщині, в обласному історичному музеї ім. В.В. Тарновського і літературно-меморіальному музеї М.М. Коцюбинського зберігається значна частина багатой історико-літературної спадщини Данила Лукича, яка чекає на майбутніх дослідників. У своїй статті ми лише накреслили шлях до тих джерел, які дадуть можливість глибше зрозуміти і широко показати коло інтересів талановитого письменника та історика, який палко любив українську землю і її народ, вивчав його минуле й опікувався сучасним і майбутнім, своєю творчою діяльністю дбав про щасливе й заможне життя українців.

1. Панов С. Д.Л. Мордовцев и его историческая проза // С. Панов // Д.Л. Мордовцев «За чьи грехи?»; «Великий раскол». – М.: издательство Правда, 1990. – 624 с.
2. Кауфман А.Е. Д.Л. Мордовцев (из личных воспоминаний и рассказов) / А.Е. Кауфман // Исторический вестник. – 1910. – №10. – С. 225-234.
3. Юдин П. Мордовцевы в Саратове (новые материалы к биографии) / П. Юдин // Исторический вестник. – 1907. – №3. – С. 922-938.
4. НАН України. – Ф.ХХІІ, спр. 199-400, с. 212. Листи Мордовця Д.Л.

5. Мамот В.С. Д.Л. Мордовцев писатель-демократ. Дис....канд.филол. наук. 10-01-01. – М., 1984. – 230 с.
6. Мордовцев Д.Л. Под небом Украины / Д.Л. Мордовцев // Исторический вестник. – 1884. – С. 612.
7. Державний архів Чернігівської області (далі ДАЧО). ф. 1082, оп. 1, спр. 2.
8. Стебницький П.Я. З архіву Д.Л. Мордовцева / П.Я. Стебницький // Україна. – 1907. – №9. – С. 285-310.
9. Глинский Б.Б. Литературная деятельность Д.Л. Мордовцева / Б.Б. Глинский // Исторический вестник. – 1905. – №2. – С. 944-951.
10. Черниговское слово – 1907. – №175. – С. 2, Земский сборник Черниговской губернии. – 1907. – №6. – С. 111.
11. Чернігівський обласний історичний музей ім. В.В. Тарновського (ЧОІМ). Матеріали Д.Л. Мордовця інв. №Ал-526.

Статья посвящена пребыванию Д.Л. Мордовцева – писателя, историка, этнографа и публициста на Черниговщине, о которой он впервые узнал от семейства Костомаровых. Жена Н.И. Костомарова Алина Леонтьевна имела имение в с. Дедовцы Прилуцкого уезда, куда супруги почти ежегодно летом выезжали на отдых. Сюда в 1883 году был приглашен Д.Л. Мордовцев, о своем впечатлении от пребывания в Дедовцах он написал в очерке «Под небом Украины».

Ключевые слова: Украина, Прилуки, Дедовцы, письма, летописи, казачество, народные традиции, обряды.

D.L. Mordovets as an adherent of ukrainian language and its right for independent existence and widespread use, was supporter of Ukrainian cossack state, as evidenced by essay «Under the sky of Ukraine». Important information concerning literary creativity of D.L. Mordovets and relations with Chernihiv region submits P. Stebnytskiy in the journal «Ukraine» of 1907 in the article «From the archive of D.L. Mordovets». It turns out that after death of Daniel Lukich question appeared how to organize materials stored in the archives that were discovered. First, all the archival materials were divided into two parts: russian and ukrainian content. Everything about ukrainian literature and art associated with the name of Daniel Lukich was allocated from the second part and addressed to the Chernihiv museum of V. Tarnowsky as a present. All the other literature in ukrainian was given to the library «Shevchenko Society» in St. Petersburg.

It was believed that Chernihiv museum, having received presented stuff, place them so that they form a separate section, where you can see and understand the role of D. Mordovets in ukrainian literary movement. Among the books for the museum were such that already had bibliographic value at that time, old editions and anthologies of writers.

We attempted to see how the heritage of D. Mordovets appeared in Chernihiv region which was determined by comission. It was found that in the spring of 1907 materials were received by the Museum of ukrainian antiquities of V. Tarnowsky as donation from granddaughter of Daniel Lukich N.I. Palchikova. Book of donations, which contained these materials, was not preserved. In 1948 the materials of D. Mordovets listed to the inventory book by the number Al-526. These materials formed collection description № 39, which included 489 storage units. According to the resolution of Committee in affairs of cultural and educational institutions of Ukrainian SSR on March 19, 1949 by number 1459/4 archival materials of D.L. Mordovets in amount of 338 units were transferred to Chernihiv literary memorial museum of M.M. Kotsubynsky. The rest of the materials is stored in Chernihiv regional historical museum of V.V. Tarnowsky, basically it is letters, manuscripts, photos etc. Consequently, in Chernihiv region, in the regional historical museum of V.V. Tarnowsky and literary memorial museum of M. Kotsyubynsky is preserved a significant part of rich historical and literary heritage of Daniel Lukic, which awaits for its future researchers.

Key words: Ukraine, Priluky, Didivtsi, letters, chronicles, cossacks, folk customs, rites.